

Introducció

Fa anys que m'interessa la Guerra Civil espanyola de 1936-1939 i més concretament la revolució que es va produir en els primers mesos del conflicte a la reraguarda republicana.

Durant molts anys va prevaldre la versió franquista del que va succeir a molts pobles de Catalunya a partir del 18 de juliol de 1936, una zona que no va ser controlada pels franquistes fins a principis de 1939. Assassinats, incendi d'esglésies, persecucions,... Tot això és el que va passar segons la versió franquista immediata després de la guerra.

Amb la mort del dictador Franco i l'arribada de la democràcia, van arribar aires nous en els estudis històrics, sobretot en àmbits més locals. Es van poder consultar arxius que no es podien accedir durant molt de temps, entrevistar a persones exiliades,...

Sóc granollerí i havia escoltat moltes històries sobre aquella època al meu municipi a través del meu avi. Ell residia al barri de Palou i sempre hi havia aquell punt de por d'explicar tot el que va passar. Però volia conèixer de més a prop a totes aquelles persones que van participar en aquella revolució, per què ho feren, per què es va produir aquella violència durant aquells primers mesos de la guerra,...

Aquest era un tema complicat ja que la majoria dels que participaren en aquella revolució no van deixar a penes cap rastre a Granollers. La majoria d'ells i de les seves famílies es van exiliar i els que es van quedar, la majoria va renegar o va amagar les seves idees per la repressió franquista. Alguns d'ells van ser a més afusellats després de judicis sumaríssims posteriors a la guerra.

Ni molt menys és un homenatge cap a ningú. Les persones mai som perfectes, ni tampoc tot és de color blanc i tot de color negre. Sense cap mena de dubte, es produïren actes injustos i cruels que van acabar en assassinats. I quan parlem d'un acte terrible com la mort i l'assassinat, quan és a més d'una persona propera a ella ja sigui familiar o amic, és complicat ser-ne objectiu. Però han passat molt anys d'aquells terribles incidents i es pot ser quelcom més objectiu, tot i que, repeteixo, en molts casos és complicat resseguir la història perquè l'escassa informació que ha quedat és molt parcial.

La consulta de nombrosos arxius, tant locals com d'àmbits català i estatal, a més de diverses entrevistes i converses amb persones que van viure aquells moments, m'han permès reconstruir el que va succeir aquells primers mesos que van del 18 juliol de 1936 a mitjans de 1937. És molt complicat reconstruir la història, i més quan existeixen més versions d'un bàndol que d'un altre, però he intentat parlar amb persones de diverses ideologies per fer una reconstrucció més o menys objectiva d'aquells moments. Encara que l'objectivitat total en la història mai és possible. Perquè la veritat absoluta mai la coneixerem ni la tindrà ningú.

M'agradaria donar les gràcies als responsables dels diversos arxius que he pogut consultar, tots ells molt amables i que sempre han estat atents amb mi. També amb els entrevistats que m'han donat una informació impressionant. Alguns d'ells ja ens han deixat i per això agraeixo la seva paciència i atenció fins a l'eternitat. Tampoc em podria oblidar dels meus pares, que sempre m'han donat tot el suport possible, així com també moltes de les meves amistats.

M'ha costat molt publicar aquesta obra en una època molt complicada com l'actual amb la fastigosa crisi econòmica. Segurament alguns poden veure alguns paral·lelismes en la societat actual i la dels anys trenta. Sempre salvant molt les distàncies ja que la situació dels treballadors de fa més de setanta anys no era la mateixa que l'actual. Però les paraules desnonaments, atur, violència, vagues, apareixen en aquest llibre. Ni molt menys crec que això pugui acabar en un conflicte com el que es va iniciar el 1936. Però tampoc està de menys conèixer quina era la situació de molta gent i els odis que van esclatar el juliol de 1936. Polítics, empresaris o banquers, a més de sindicats i treballadors estaria bé que no es possessin cap bena als ulls.

ABANS DE LA GUERRA CIVIL. CONTEXT HISTÒRIC

L'any 1936, **Granollers** tenia 14.165 habitants: 6.677 eren homes i 7.488 dones. Era el municipi més poblat de la comarca per davant de Mollet (6.219) i Sant Celoni (4.500). La meitat eren nascuts a Granollers i més de 2.000 venien de fora de Catalunya. 770 persones treballaven al sector primari, uns 3.600 eren obrers industrials i 1.600 eren al sector serveis.

El 1936, el perímetre edificat del municipi era molt menor a l'actual. El carrer Joan Prim era el més habitat amb 1.278 ciutadans, seguit del carrer Corró amb 815 i Ricomà, amb 748. Alguns dels noms dels carrers i places eren diferents: la plaça Àngel Guimerà es deia plaça de la Corona, Blasco Ibáñez (Lliri), Corts Catalanes (Menéndez Pelayo), Doctor Robert (Anselm Clavé), Doctor Wilson (Guayaquil), carrer del Gas (Av. Sant Esteve), Lletjós (Sant Josep de Calasanc), Marcel·lí Jubany (Foment), Màrtirs de Jaca (Indústria), Doctor Martí Julià (Passeig de la Muntanya), Pi i Maragall (Museu), plaça de la República (Porxada), Solidaritat Catalana (plaça de la Caserna), entre d'altres.

L'arribada del ferrocarril el 1854 a Granollers, va remoure l'activitat econòmica i el 1935 es comptabilitzaven 150 fàbriques. El pintor i músic Amador Garrell i Soto oferia un retrat no massa gloriós de la ciutat a principis de segle. *“Imaginem aquell Granollers d'aleshores, una petita vila esmorteïda, plena de pols i de fang, talment com la de 'L'alegria que no passa' rossinyolesca on no hi neix cap mena de flor de poesia. Tot és prosa. Unes quantes botiguetes, massa tavernes i un delit esmerçat només en estèrils picabaralles d'ínfima política a càrrec dels cacics de torn”*. (Plaça Gran 10/03/98)

Margarita Pey Castelló, nascuda el 1917 a Sant Feliu de Guíxols, recorda com era Granollers als anys vint: *“A Sant Feliu, els negocis es basaven en la pesca, el suro,... Després de la 1ª Guerra Mundial, quan va acabar el negoci del suro, molts van emigrar. Granollers era un municipi petit però tenia moltes fàbriques, sobretot tèxtils. La meva germana, que ja hi vivia, ens recomanà venir perquè hi havia cases velles per llogar i de feina no en faltaria. Deuria ser el 1922 quan vam arribar i tota la família vam comentar: 'Quin poble més lleig!'. Sant Feliu no és que fos especialment bonic, però el mar feia molt. Els que estem a la vora del mar, sempre el trobem a faltar quan anem cap a l'interior. Però amb el temps, he estimat*

Granollers i he apreciat les seves coses positives. El meu pare, Enric Pey, era músic i tenia un nom a Girona. La mare es deia Engràcia Castelló. El meu germà Lluís fou músic, a l'igual que el petit. El gran, en Joan, li agradava el futbol i va jugar al Granollers. En Joan i el pare van anar a treballar a Can Botey i en Lluís a la impremta Garrell. Ens vam trobar un poble on les diferències entre 'els senyors' i la resta eren molt marcades. El caciquisme era patent. Tot i ser d'esquerres, el meu pare mai es va ficar en política ni volia que els seus fills s'afiliessin. El pare es va cuidar que fóssim educats, que deixéssim asseure una persona gran, a tractar de senyor a tothom. Anàvem a La Unió Liberal a ballar, al teatre. Vaig agafar un disgust quan els franquistes ens la van prendre".

La immigració

Un dels factors a tenir en compte per conèixer com era Granollers als anys 20 i 30 del segle XX és l'arribada d'una gran quantitat d'immigrants de poblacions catalanes i d'altres parts d'Espanya amb menys recursos econòmics. Era el cas de Terol, Osca o Castelló, que foren els primers en arribar, i després d'Almeria i Múrcia.

La família Forniés procedia d'Aragó. *"A principis de 1920 hi va haver una plaga de la llagosta a Osca. Els meus pares tenien terres a Valcarca, un poble prop de Binéfar i Monzón. De soltera, la meua mare ja havia estat a Catalunya a la fàbrica Fabra i Coats de Borgonyà. Els dos triaren Granollers perquè hi vivia la meua tieta. Van treballar a can Federico i després com a porters a Can Pinyol, una altra fàbrica tèxtil. El meu pare, que no sabia ni llegir ni escriure, no li agradava estar allà perquè sempre havia treballat al camp. La meua mare havia après a llegir a Fabra i Coats"*, recorda Francesc Forniés, nascut a Granollers el 1924.

Es necessitava mà d'obra per treballar a la indústria. A Granollers s'hi havien creat empreses tèxtils, foneries, de construcció, alimentàries,... A finals dels anys 30 i principis del 30 van arribar immigrants de la província d'Almeria. Esteve Garrell i Homs destaca que molts dels treballadors que arribaven d'aquestes províncies ho feien en unes condicions miserables. Molts d'ells van venir per a la construcció de la doble línia de ferrocarril de MZA (Madrid-Saragossa-Alacant) que es va iniciar a mitjans de 1932.

Garrell coneix el cas de Cristóbal Guirado: *“Era el pare del meu sogre, nascut a Alhama (Almeria). De dia anava a la plaça del seu poble i venia un ‘señorito’ amb un cavall i triava a dit els qui treballaven a la seva finca, com si fossin bestiar. Això ho feia cada dia i sovint ell es quedava sense feina. Algú li va dir que a Barcelona estaven fent obres per l’Exposició Universal. Treballaven a pic i pala, en unes condicions molt dures. Després li van dir que volien fer les obres del tren a Granollers i vingué cap aquí. Va escriure a la seva dona perquè portés la família. Per arribar, pujaren en una nau que feia cabotatge. Imagineu-vos, amb canalla petita, sense camarots i al mig del mar”*.

A Granollers arribà molta gent a treballar per la doble via del tren. Així ho explicava Agustí Lorenzo en les seves memòries titulades ‘La noia’. El seu pare era guàrdia civil i el van destinar com a comandant del lloc. *“Granollers va tenir una immigració tremenda als anys 20 i 30. Aquesta va ser conseqüència que pel mig de Granollers passava el ferrocarril i van començar unes obres d’explanació per portar la via més enllà i així permetre que la ciutat es pogués estendre”*.

Esteve Velilla va néixer el 1922 a Granollers. El seu pare era d’Alcanyís (Terol) i resident al carrer Tarragona. Segons Velilla, la majoria dels nouvinguts eren d’Almeria i ho feren per la construcció de la doble via. *“Venien de passar-ho malament a la seva terra. No era gana, era veritable fam. Ningú recorda ara la gent que va morir construint aquella via. Eren explotats, mal pagats i alimentats i treballaven en unes condicions miserables. Als gossos se’ls tractava millor. Vivien allà on podien. Eren gent que pràcticament no tenien ni una manta perquè un llençol no el coneixien”*.

Manuel Pagès, nascut el 1916, recorda quan van arribar bastants immigrants. *“Van venir per l’Exposició Universal. Venien de la misèria total. Molts treballaven a la via i estaven explotats”*. Pagès recorda una família: *“els Encina. El cap de la família va morir i la meva mare va recollir a la seva dona i els fills. Com que a casa érem forners, Can Grivé, els hi vam donar el pa durant molt de temps abans que poguessin trobar feina. A més els meus pares li van buscar una caseta prop de l’estació del Nord”*. Pagès va tornar a trobar anys després un dels fills Encina i li va dir que el llonguet i la xocolata que li donava la seva mare *“era l’únic que menjaven”*.